

A Nap hasa

Selyem Zsuzsával Parászka Boróka és Székely Csaba beszélget

Nálad nagy ugrás ez a regény, ugye?

Hát persze: előtte ott volt nekem az irodalomelmélet, azelőtt a matematika, még korábban a pszichológia érdekelt. Az, hogy elkezdtem prózát írni, azzal lehet összefüggésben, hogy nehezen jutok közel saját gondolataimhoz. Például ha egy könyv nagyon sokat jelent is számomra, valamilyen amorf folyamatok mehetnek bennem végbe, s ezt nagyon nehéz megfogalmazni. A kritikairás nálam nem azt jelenti, hogy elmondom a véleményemet arról a könyvről, mert nem ez az érdekes nekem, hanem inkább az, hogy rendet csináljak a fejemben egy olyan kérdéssel kapcsolatban, amit az a könyv vetett fel. Ez talán magyarázattal szolgál arra is, hogy miért kezdtem el prózát írni.

De nálunk van egy skatulya: a kritikus az „kritikai kritikus”, az író pedig „egy másik állatfajta”.

Ez a skatulya mindenütt létezik, talán jogos is, de mit tehetnék: már akkor kiléptem belőle, amikor a matematika szak elvégzése után irodalommal kezdtem foglalkozni.

Sosem hagytad teljesen magad mögött azt, amivel azelőtt foglalkoztál, hanem ezek valamilyen módon tovább működtek. Például kritikusként is nagyon figyeltél a számokra. Nem törölöm ki azokat a dolgokat, amelyekben valamilyen módon részt vettem. Próbálok kezdeni valamit a történetekkel, így matekes történeteimmel is. Persze, ettől még ott van a törés. Döntéseimnek következménye van (például sokkal szelídebbre terveztem a matematika-irodalom váltást, de az történt, hogy amikor fölvettem irodalom szakra, matematikai állásomból, azzal az indoklással, hogy úgysem tudnám mindkettőt csinálni, egyszerűen kirúgtak).

A kritikusi énedet teljesen levetkőzöd, amikor elkezded prózát írni, vagy hozod magaddal?

Egészen másként dolgozom kritikusként, mint amikor szépirodalmat írok, másképp néz ki az íróasztalom is. Másképpen rendetlen.

A prózáírás viszont nem tesz nagyon kiszolgáltatottá?

A társadalomban különféle elképzelések vannak a prózáírói szerepekről, és azt hiszem, hogy mindenkinek magának kell eldöntenie, hogy mit kezd ezzel a szereppel. Kritikusként megpróbálok egy munkát nagyon becsületesen végigcsinálni, de figyelmem kell az elvárásokra, felsorakoztatnom magamban az ellenérveket, és azokra is válaszolnom kell. A prózáírásban viszont nem kötnek az elvárások, ott nem számít, hogy más hogyan reagálna rá. Illetve számít, de nem lényeges. Vagy lényeges, de másképpen lényeges.

De ez a regényed mégis egy olyan viszonyrendszert mozdit meg, ami a legteljesebb mértékben ismerős az emberek számára, ti. a szakrális irodalom. Tehát te nem lépsz ki, hanem érinted az emberi viszonyok alapstruktúráját ezek révén a zsoldárok révén.

Az embereknek általában van egy homályos tudása arról, hogy ha kinyitják a Bibliát, akkor ott találják a zsoltárokat is, de ez általában nem része a hétköznapi szempontrendszerüknek. Mivel ez szakrális szöveg, el van távolítva, kultikusan viszonyulunk hozzá, valahogy úgy, hogy: „bizonyára jó meg szép meg igaz, de az élet másról szól”. Rosenzweig szentnek azt nevezi, ami se nem élő, se nem halott. Vagyis fölzaklatóan más: nem a halottkultusz tárgya, s nem is a mindennapjaink része, talán mindkettő, talán egyik sem. Ez közhelyek szintjén úgy bír megjelenni, hogy elválasztják a szakralitást és a gyakorlati életet. A *9 kiló*ban egy szakrális szöveg szerkezetébe próbáltam meg beleírni egy olykor durva, olykor banális történetet.

Csak strukturális ez a kapcsolat? Én megtudtam, hogy a 119. zsoltár verseinek kezdőbetűi a héber ábécé betűinek felelnek meg, és ezt a rendet a regény is követi. De próbáltam tartalmi összefüggéseket keresni, és arra gondoltam, hogy talán vannak, de én nem találtam rájuk...

Ha versenként veszed, akkor nincsenek tartalmi áthallások. Az én szövegemnek a dinamikáját a szakadozott („rongyos”) történet adja. Egy helyen viszont akartam, hogy találkozzanak, és ez a „sicut uter in fumo”, vagyis „ahogyan a méh a füstben”; itt a címben jeleztem (egy halott nyelven) a zsoltár ide vonatkozó részének szövegét. És ott egy sivár párbeszédet fogtok találni, két nő alakoskodik egymásnak, két anya. Maga a 119. zsoltár a törvényről szól. Akit nem érdekel igazán a zsoltár, valószínűleg nem veszi észre, hogy nyelvezete, képei, viszonyulása egy olyan elvont dologhoz, mint amilyen a törvény, valójában egy érzéki viszonyt ír le. Maga a zsoltár önmagában is provokatív szöveg. Mert olyan rendről beszél, mely a legkevésbé sem statikus rend: minden egyes szituációban más-más választ fog neked mondani arról, hogy melyik lépésed helyes, s melyik nem. Persze: csak hibázhatsz, de hát micsoda mozgalmasság van ebben is!

Felhasználtad Mészöly Saulusát, vagy hatott rád a 9 kiló megírásakor (hiszen az is a törvényhez való viszonytal foglalkozik)?

Tudatosan nem, de most, hogy kérdezed, biztosan hatott rám. Mészöly számomra nagyon fontos dolgokat vett észre a világból, és engem nagyon izgat az ő nyelve, az a szikár, mindenféle ornamentika nélküli nyelv. Látod, most kérdeztél egy tartalmi kérdést (mert tényleg a *Saulus*ban ott van a törvényhez való viszony, de eddig nem jutott eszembe, hogy mennyire kapcsolódik az én történetemhez is), és most mégis a nyelvről beszélek, mert ezek a kérdések valóban szétválaszthatatlanok; az alapvető kiindulópontom az, hogy a prózaíráshoz úgy jutok el, hogy nincs nyelvem, aminek segítségével viszonyba kerülhetek számomra lényeges dolgokkal.

Nemcsak a zsoltárokra történik utalás a könyvben, hanem – szövegszinten – Dániel próféta könyvére is, ami a Biblia egyik legvitatottabb könyve, és a könyvben Dani is egy ellentmondásos figura. Miért választottál ószövetségi szövegeket alapként?

A Dani név egy másik régi szöveghez is kapcsolódik, egy Villon-vershez, idézem is a könyvben: „Csavargó Dani, / menj az uszodába, / bőröd ronda, ni, / menjél mosdani...” Karsai Lászlónál olvastam, hogy történészi berkekben közhelynek számít: ha valaminek csak egyetlen oka van, az a történelemben általában meg sem történik. Ezt itt boldogan narrációs elvként alkalmaztam, hogy mindennek legalább két-három oka, kötődése

legyen. Ott van a Dani a Villon-versben, ami egy nagyon jól ismert szöveg, mellette pedig Dániel próféta könyve is. Persze nem kerülném meg a kérdés másik felét sem: az ószövetségi történeteket nagyon emberieknek, közvetlenek tartom. Aztán ahogyan ezeket a szövegeket elmondják, kompillálják – nem tudni, hol kezdődnek, hol van a végük, s vajon miért pont úgy őrizték meg őket annyi évszázadon át, az számomra izgalmas kérdés.

Műfaját tekintve mi ez a szöveg?

A 9 kiló? Azt hiszem, nem tenne jót neki, ha a regényekhez hasonlítanánk, bár nagyon sokféle regényt olvastunk, és ebbe a fogalomba szinte minden belefér. De inkább azt mondom rá, hogy *történet a 119. zsoltárra*. Úgy gondolom, hogy ennek a szövegnek az a jó, ha a zsoltár mellé olvasod.

Te tudod, hány elbeszélője van ennek a történetnek?

Ha érdekel, meg tudom nézni a jegyzeteimben. Van olyan elbeszélő, akit úgy neveztem, hogy „akinek semmilyen érdeke nem fűződik a történethez”. Úgy is mondhatnám, hogy egy angyali elbeszélő (kitaláltam egy buta angyalt is, mert voltak olyan helyzetek, amikor nem kellett érteni semmit, csak mondani kellett). A lényeg, hogy kívül álljon. Mert vannak szituációk, amelyekben kérdéssé válik, hogy ezt ki a csoda mondhatná el. Mert akik benne vannak, olyan hülyék, hogy nem látnak semmit, esetleg tíz év múlva értenek meg valamit abból, hogy mi játszódhatott le. Aztán vannak a szereplők: olykor a pusztá párbeszédüket írtam meg, minden narráció nélkül, olykor azt, hogy mi jár a fejükben. És sok szereplőnek kíváncsi voltam, mi járhat a fejében, még ha az a szereplő csak egyetlenegyszer, akkor is csak futólag volt részese a történetnek.

A könyvben vannak olyan részek is, ahol csak egy címmel ellátott mondat van. Az ilyen mondatot ki mondja, ez kicsoda?

Azok szabad mondatok. Ki mondja az álmodott mondatainkat?

A Dani nevű szereplőnél van is egyféle lírizálási szándék.

Igen, ő próbálgatja ezt a kifejezési formát, és mindig feladja. Próbálna megírni valami szépet, de rájön, hogy csak kliséket tud írni (borzasztó helyesírással), illetve olykor teljesen kaotikus szövegeket, halandzsa szavakat ír be – talán ezzel próbál kilépni a klisékből. Kiléphetne persze, de nem teszi meg mégsem.

Márton László regényeire mondják, hogy paradox elbeszélőjük van, aki néha tudja, mi zajlik egy szereplő fejében, akár megváltoztatja az életét vagy az eseményeket, máskor pedig csak megfigyelő, aki tehetetlenül nézi azt, ami előtte zajlik. Ez is valami hasonló?

Nagy tisztelője vagyok Márton technikájának, és persze tudom, soha nem volnék képes olyan retorikai bravúrokra, mint ő. Az én elbeszélőim sokkal triviálisabbak, és tulajdonképpen nehezükre esik a beszéd: vagy mert nem tudják, miért is nekik kell ezt elmondani, vagy mert fölkészületlenek rá. Nem uralják sem a történetet, sem ömmagukat. Egyszer például az egyik „angyaliból” az elbeszélt események hatására kitör egy vallomás.

A 9 kiló nem annyira női, mint amennyire számítottam rá. Sokkal távolságtartóbb, analitikusabb.

Mert nagyon nehéz ahhoz hozzáférni, hogy mi a női. Különféle döntésekkel találkozom, és próbálom megérteni, mi mehetett végbe a másik ember fejében, hogy erre a döntésre jutott. Próbálok a cselekvésekből visszakövetkeztetni a gondolatmenetre. Nem hiszem, hogy volnának általánosan megragadható elvek arra nézve, hogy hogyan gondolkodik egy nő. Azt tudom viszont, hogy szociális keretek vannak. Ezeket az emberek (nők, férfiak) nagy mértékben internalizálják is. Nőiesnek gyakran azt tartják, amikor valaki nem konkrétan a kérdésre keresi a megoldást, hanem valamilyen módon oldalról próbál taktikázni. Ennek van egy szociális alapja, mégpedig az, hogy a nők hosszú ideig nem voltak olyan helyzetben, nem jutottak oda, hogy egy kérdésre egyenesen válaszoljanak. Aztán ebből adódik, hogy saját személyes döntésüknek tartják azt, ami egy jól bejáratott társadalmi konvenció.

A könyvben vissza-visszatér Kelet-Európa, mint hívószó. Mennyire kelet-európai ez a történet?

Ebben a történetben is az emberek azt hiszik, hogy a saját döntéseik alapján cselekszenek, pedig a keretek működnek, és ezek kelet-európai keretek. Például a terek kelet-európai terek. Olyan terek, amelyek a felejtésre, a rádiózásra épültek, és csak üres helyek tudnak lenni. Például Bukarestben a Népek Háza. Ceaușescu lebontatott harmincezer lakóházat, és felépíttetett egy gigantikus réműletet. Ez az épület nem-hely. Működnek benne dolgok (a román Parlament például), de éppen azért, mert leromboltak valamit, és helyette valami egészen más, oda nem illő agyrém került, az kialakított egy pusztaságot. Ezekkel a letarolt helyekkel előbb szembe kell nézni, kimondani, hogy bizony, letaroltuk (egyébként ez a román kritikai értelmiség részéről történik is folyamatosan), csak utána lehet ott életképes új dolgokat létrehozni. Ugyanezt gondolom az erdélyi irodalom történetéről. És persze személyes dúlásainkról is.

A rendszerváltás pillanatával, vagy azzal az időszakkal, ami azóta telt el, nem nagyon foglalkoznak. Ezért számomra kifejezetten „üdítő” volt, hogy ez a könyv a '90-es években történik. Viszont nagyon ritkán fedeztem fel benne a konkrét mai eseményekbe történő átjárást.

Úgy gondoltam, hogy az időbeli eltérést nem szabad elhazudni (itt irodalmi hazugságról beszélek, tehát nem arról, ami nem felel meg a tényeknek, hanem ami a szöveg logikája szerint nem tartható fenn). Valami elkezdődött a '90-es években, anélkül, hogy valamit is fel tudnánk dolgozni abból, ami volt azelőtt negyven évig. A történetem e tudatlanság miatt maga is kiáll az időből. Ugyanígy, kiszögelléseként írtam bele mind a 22 részbe egy-egy mai epizódot, mintegy jelezve, hogy volna igényem az összefüggésekre, csak sehogyan sem találom őket.

Nagyon sokszor éreztem azt, hogy ez egy minimális fikció, azaz jól konstruált, poétikai elvek alapján kidolgozott nem fikciós szöveg.

A fikció az, ahogyan elmondom. Az az érzésem, hogy velünk megesnek dolgok, de nincs történetünk. Ahhoz, hogy legyen történet, ahhoz szükség volna az összefüggésekre. Például találkozik két ember, majd egy év múlva újra találkoznak; a fikció az, ahogyan

összekötöm ezt a két találkozást. Két emberünk találkozásaik közös történetét elképesztő különbségekkel mondanák el.

Van három olyan passzus a könyvben, amit nagyon kíváncsi leszek, hogyan fognak lereagálni az olvasók. Ebből az egyik a végtelen számú szállodaszobás részlet. A másik kettő a bolygókat beszipantó vörös óriás és a formállogikai betét. Ez már nem irodalmi szöveg-szerű, nem az a fajta idézőtechnika, amit az olvasó kezelni tud.

Szerintem már a legelső párbeszéd sem szövegszerű. Szia, szia. Csak nem vesszük észre, hogy mindennapi beszélgetéseink mennyire formálisak, ugyanannyira, mint egy formállogikai állítás. A végtelen szállodaszobás ügyek, meg a bolygókat beszipantó vörös óriás a *Lámed* című részben van, és a 119. zsoltárban a *Lámed* részben teremtés-himnusz olvashatunk. Nálam egy kortárs teremtés-himnusz van. Közvetlenül a szereplőim nagy evése után következik a mai teremtés-himnusz. Nem túl derűs, belátom. Bár Einstein kozmológiai konstansának azért örülhetnénk egy kicsit.

Amíg eljut idáig, az olvasó nagyon sok mindenhez hozzáedződik, itt viszont olyasmivel találkozik, amivel nem tud mit kezdeni.

A történet nem független attól a kontextustól, amiben lejátszódik. Ebből van: hogy összefügg. Dani és Anja története benne van a romániai- és kelet-európai viszonyokban, és benne van abban, hogy ők ezen a Földön élnek, ebben az univerzumban. És a Nap hasa, az, hogy be fogja zabálni a bolygókat, összefügg a Dani és Anja nagy evésével, és összefügg azzal is, hogy amikor Anja először meglátja Danit, valami beléhasít, majd a méh (uter) kérdésével; összefügg, mert olyan elbeszélők mondják, akiknek ez valahogy bejön. Ez megint egy érzéki viszonyulás ahhoz, ami számunkra elvontként szokott működni.

Nagyon sok alaptémához nyúltál hozzá: zsidónak lenni; aztán megjelenik az ortodox pápa; megjelenik egy fiú, akiről kiderül, hogy cigány...

Ezt hogy derítetted ki?

A vévés jelenetnél...

Aha, a „nadara, dilló”.

Igen.

De hát ezt sem kell föltétlenül tudnia az olvasónak. Néhány jel arra utal, hogy Dani cigány, de szándékosan nem írtam le ezt a szót, nem is lett volna hova. Nem volt érdekes. Érdekes volt a „nadara, dilló”, ami cigányul van (és valamikor régen édesanyámnak mondta ezt valaki), de hát ettől még nem tudunk semmivel sem többet Daniról. Az, hogy „cigány”, vagy „zsidó”, vagy „ortodox pápa” a mindennapi nyelvben veszélyesen elvont, absztrakt kifejezések. Engem konkrét dolgok foglalkoztattak, melyek persze olykor alaptémákba ütköznek.

A konkrét dolgok foglalkoztattak, mégis egy olyan mondattal zárod a 9 kilót, amivel nincs mit kezdeni, mert annyira nem konkrét, hogy bármi lehet.

Jogos. A történetemben a szereplők párbeszéde tulajdonképpen ál-párbeszéd, ritkán tudnak odafigyelni egymásra, mert magukról sincsen halvány fogalmuk sem – úgy

döntöttem, a végén legyen egy idézet, egy kiszakított idézet, mely az ember párbeszéd-
ínségét jelzi: Augustinus nagy Isten-élményét írtam át a *Vallomásokból*: Augustinus
kérdézi: akkor hát az igazság semmi, hiszen sem véges, sem végtelen tereken nem terjed
szét? És akkor jön az összekötő szövege, ami olyan mesterien van fölépítve, hogy a
válaszként idézett „vagyok, aki vagyok” úgy tűnik, hogy valóban válasz. Annyit tettem,
hogy kivettem az összekötő szöveget. És eléje írtam sok, egymással össze nem függő
konkrétumból egy történetet.